

الگوی معنویت و روحیه جهادی در پیشرفت علمی با رویکرد اسلامی ایرانی بنفشه مخزن^۱

چکیده

این نوشتار با هدف بررسی عناصر و زمینه‌های پیشرفت علمی در کشور با رویکرد اسلامی ایرانی تدوین شده است. اهمیت بررسی چنین موضوعی به تلاش فراوان مراکز سلطه جهانی بر می‌گردد که سعی دارند، علم را مقوله‌ای ذاتا سکولار معرفی کنند اما این یک مغالطه و فریب است. و علم می‌تواند با مدیریت صحیح در خدمت ارزش‌ها و همراه با معنویت قرار گیرد و بشریت را به سوی پیشرفت و تعالی حرکت دهد.^۲ در برقراری ارتباط این مبحث با پیشرفت علمی، تولید علم، عبور از مرزهای دانش، شکل‌گیری چرخه علمی و مفاهیمی از این دست، همواره از جمله اساسی‌ترین خطوط ادبیات گفتمانی رهبر معظم انقلاب اسلامی به خصوص در سالیان اخیر بوده است. ایشان پیشرفت علمی کشور را یکی از اصلی‌ترین پایه‌های ساخت محکم درونی دانسته و در این راستا آسیب‌ها و تهدیدات پیش رو را با مردم، نخبگان و مسئولین در میان گذاشته‌اند تا با برنامه‌ریزی دقیق و رفع مشکلات، روند رو به جلوی کشور در این عرصه مهم حفظ و تقویت شود. این مطالعه به روش کتابخانه‌ای، و از نوع پژوهش‌های توصیفی است. که به بررسی پیشرفت علمی در جنبه مثبت و گسترش اسلام در جهان را مدنظر دارد. نه هر علم و پیشرفتی. از این رو، پیش از هر چیز لازم است بدانیم پیشرفت با رویکرد اسلامی چیست؟ و برای دستیابی به آن چه باید کرد؟ راه رسیدن به یک زندگی ایده‌آل و اسلامی و رسیدن به قله‌های پیشرفت علمی کدام است؟ و موانع این راه چیست؟ بررسی عناصری همچون معنویت و روحیه جهادی به عنوان پایگاهی محکم در رویکردی اسلامی راهگشای این مقوله است. که در بخش‌های مختلف این نوشتار به این مهم پرداخته شده است.

^۱ کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

makhzanb@yahoo.com

^۲ بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۱

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

واژگان کلیدی: الگوی معنویت، روحیه جهادی، پیشرفت علمی، جامعه اسلامی، الگوی اسلامی ایرانی .

۱. مقدمه

پیشرفت علمی با رویکرد اسلامی - ایرانی یکی از خواسته های به حق مردم ایران در طول تاریخ بوده است. هر چند در جهان معاصر، پیشرفت در گفتمان های سوسیالیستی و لیبرال، پارادایم حاکم در بسیاری از کشورها بوده است، اما بی گمان ایرانیان مسلمان آنها را با رویکرد اسلامی - ایرانی جستجو می کردند و اگر نخواهیم این تقاضای تاریخی ایرانیان را به گذشته های دور نسبت دهیم، لاقلاً این نیاز از عصر مشروطه تا کنون، آشکارا و به شیوه های مختلف مطرح شده است . این روند ادامه پیدا کرد تا بالاخره با آغاز پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری معمار کبیر انقلاب ، و در ادامه ۸ سال دفاع مقدس و در دوره کنونی که در حال مقابله با جنگ نرم و دستیابی به موفقیت های بزرگ علمی در سطح جهان هستیم. با توجه به اهمیت دیدگاه ارزشی در جامعه، مسیر پیشرفت باید منجر به کمال انسان شود و این مسیر طوری طراحی شود که در مسیر تعالی انسانی حرکت کند و این حرکت همه جانبه باشد.

همچنین یکی از نشانه های دینداری، معنویت و روحیه ی دینداری در انسان است. و این انسان حاضر است با شناخت خدای خود ، به مردم کشورش خدمت کند تا در عرصه های مختلف علمی، آموزشی، فرهنگی اقتصادی و سیاسی و... کشور به پیشرفت های بزرگی نائل می گردد. چنانکه در جامعه کنونی کشور عزیزمان شاهد اینگونه موفقیت ها هستیم .

و در نقطه مقابل این الگوی انسان دیندار، اساس الگوهای توسعه غربی است که بر نگاه مادی استوار است و هدف آن توسعه رفاه اجتماعی و مصرف گرایی است. این نوشتار قصد دارد تا رابطه سه محور؛ معنویت، روحیه جهادی و پیشرفت را بیشتر و موشکافانه بررسی کند، تا به خوانندگان آن اطلاعات مکفی را منتقل کند.

۲. تعاریف عملیاتی

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

رهبر عظیم‌الشان انقلاب فرمودند: ... باید ضمن حفظ روحیه جهادی یعنی با توکل بر خدا و تکیه بر ایمان و استقلال طلبی، به مرزهای پیشرفته علم دست یافت. مراکز سلطه جهانی تلاش فراوانی می‌کنند علم را مقوله‌ای ذاتاً سکولار معرفی کنند اما این یک مغالطه و فریب بزرگ است و علم می‌تواند با مدیریت صحیح در خدمت ارزش‌ها و همراه با معنویت قرار گیرد و بشریت را به سوی پیشرفت و تعالی حرکت دهد.^۳

پس پیشرفت‌های علمی مهم است و اساس کار و زیربنای کار است؛ که اگر چنانچه در کشور علم پیشرفت کند، همه‌ی کارهای بعدی آسان خواهد شد. استقلال و عزت ملی برای کشور مهم است، زیردست نبودن یک ملت و ارباب نداشتن یک ملت مهم است، نفوذ و اقتدار منطقه‌ای یک ملت و یک کشور پشتوانه‌ی استقلال و امنیت کشور است و مهم است.^۴

معنویت:

معنویت در لغت، مصدری جعلی است و از واژه معنوی گرفته شده که در آخر آن، یاء نسبت آورده شده است. از اینرو معنویت آن چیزی است قصد یا اراده شده است. امر معنوی یعنی امر منسوب به معنی که در مقابل امر لفظی است و مترادف واژه معنویت در زبان انگلیسی^۵ می‌باشد که از کلمه لاتین^۶ به معنای «نفس و دم» اخذ شده است.^۷ نیز از^۸ به معنای دمیدن یا نفس کشیدن گرفته شده است.

معنویت از واژه «معنی» برگرفته شده که در مقابل «صورت» است. «صورت» عبارت از شکل ظاهری اشیاء است و «معنی» ساحت باطن و ملکوت اشیاء است. «المَعْنَوِيُّ» و هو ما لا یكونُ للسانِ فیهِ حَظْوٌ؛ إِنَّمَا هُوَ مَعْنَى یُعْرَفُ بِالْقَلْبِ «معنوی آنچه چیزی است که زبان حظی از آن ندارد؛ و با قلب شناخته می‌شود».^۹

^۳بیانات آقا در ۸۴/۴/۱

^۴بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۲/۱/۱

^۵ Spirituality

^۶ Spiritus

^۷ Spiritus

^۸ spirare

^۹واسطی، ۱۴۱۴ ق، ج: ۱۹، ص: ۷۱۱

بنابراین هر چیزی که شایستگی شی بودن را دارد، دو چهره دارد: یک چهره ظاهری و ملکی که صورت و ظاهر آن است و دو چهره باطنی و اصلی که رو به خدا بودن همان چهره ملکوتی اشیاء است.^{۱۰} زیرا هر شی ای ملک خدا و مختص به اوست.

اما در معنای خاص؛ معنویت در حیات خاص بشری است که حیات دینی و روحانی اوست که به ساحت درونی او مربوط است و آن ارتباط با حق تعالی و به معنای وسیع تر حقایق متعالی است که تنها در دین حق یافت می شود و از عشق و حب واقعی به حضرت حق بر می خیزد. زیرا انسان از درون و فطرت خود با باطن و ملکوت اشیاء ارتباط دارد، چنانچه درباره حضرت ابراهیم سلام الله علیه فرمود: «وَ كَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ لِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ»^{۱۱} و به ما نیز دستور داده شده است که به آن توجه کنیم: «أَ وَ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ»^{۱۲} معنویت به معنای خاص با تلاش و مجاهده و التزام به دستورات شریعت به دست می آید و حتماً با یقین تلازم دارد. به تعبیر دیگر، اگرچه زمینه معنویت در همه انسان ها وجود دارد، اما رسیدن به آن آسان نیست، بلکه تلاشی مردانه و صادقانه لازم دارد که از آن به هجری کبری و جهاد اکبر تعبیر می شود.

جهاد

واژه جهاد از ریشه جهد به معنی کوشش و مبارزه و فعالیت است. این کوشش و مبارزه می تواند در عرصه های گوناگونی صورت گیرد از جمله کوشش در مبارزه با امیال درونی (جهاد اکبر) یا کوشش و مبارزه در راه دفاع از دین اسلام یا گسترش قلمرو اسلام (جهاد اصغر).^{۱۳}

بسیاری از سوء تفاهمات غربیان در باب دین حنیف اسلام ناشی از تمایز قایل نشدن میان جنگ و جهاد در اسلام است. بر اساس روش اسلام جهاد یکی از راه های مبارزه، پیروزی و خود سازی می باشد. پیامبراسلامی (ص) بر اساس حوادث تاریخی در غزوه های مختلف رهبری جهاد اسلامی را بر ضد کفار بر عهده داشت. ایشان توانست بر اساس مبانی

^{۱۰} طباطبایی، ج: ۸؛ ص: ۳۴۸

^{۱۱} انعام: ۷۵؛ «و این گونه، ملکوت آسمانها و زمین را به ابراهیم نمایانیم تا از جمله یقین کنندگان باشد.»

^{۱۲} اعراف: ۱۸۵؛ «آیا در ملکوت آسمان ها و زمین و هر چیزی که خدا آفریده است ننگریسته اند.»

^{۱۳} برگرفته از www.rasekhoon.net

انسان ساز جهاد در عزه های بدر، احد و احزاب فتح و پیروزی را برای مکتب و آیین خود بدست آورد. باید به این نکته توجه داشت که جهاد در اسلام با جنگ مادی گرایانه در تاریخ بشر متفاوت است. جهاد در اسلام امری است که از خود سازی و آمادگی تک تک اعضای جامعه شروع می شود و به سطح جامعه می رسد. جهاد امری دو گانه است که عظیم ترین قسمت آن در درون انسان است و آنگاه به برون سرایت می کند. مبنا و هدف جهاد در اسلام، پاکی، هدایت، ایثار و اصلاح امور انسان ها می باشد. در صورتی که جنگ های مختلف تاریخ بشر، بیشتر بر مبنای سلطه طلبی و اهداف توسعه طلبانه صورت گرفته اند و جز کشتار و خونریزی عواقبی نداشته اند. دیدگاه اصولی اسلام درباره روابط انسان ها در زندگی اجتماعی، بر پایه صلح و همکاری نیکوکارانه و پرهیزکارانه در محدوده جامعه اسلامی و در مقیاس وسیع تر در سطح جامعه بشری استوار است (میر معزی، ۱۳۷۸، ص ۲۹).

پیشرفت

واژه پیشرفت یک مفهوم هنجاری - دستوری یا^{۱۴} است. به طور کلی هرگاه از A یک گام در جهت رسیدن به B برداریم، پیشرفت حاصل گردیده است. به این معنی که A در بعضی نسبت ها بهبود یافته B است. یعنی A نسبت به بعضی معیارها و استانداردها از B بهتر است. یک رویکرد اصلی در علم این است که در تمام همکاری ها در پژوهش باید نفع و سود آن کار برای دانش مورد توجه قرار گیرد. تعیین و تشخیص موفقیت این همکاری ها قبل از انتشار به کمک داور علمی و بعد از انتشار وظیفه خود همکاران است. بنابراین نظریه پیشرفت علمی یک شرح توصیفی محض از مدل های توسعه ای که علم تا کنون در پی داشته نیست، بلکه تئوری پیشرفت علمی باید مشخصات اهداف و ارزش هایی را که باید در ترکیب بندی معیارها و ضوابط علم (خوب) بکار می رود را ارائه کند^{۱۵}.

همچنین منظور از کلمه ی «پیشرفت» یا «توسعه» در غرب معنای خاصی است که به همان مدرنیته و دوران خاص آن برمی گردد. معنا و اساساً خاستگاه آن نیز با همین مسائل عجین شده است.^{۱۶} اما آنچه در این نوشتار بررسی می شود و موضوع بحث است، معنای

^{۱۴} Oxiological

^{۱۵} برگرفته از www.bashgah.net

^{۱۶} ولفگانگ، ۱۳۷۳، ص ۱۴.

لغوی این کلمه، بدون توجه به تغییری است که در فرهنگ غرب لحاظ شده است. معنای بدون تغییر و لغوی پیشرفت، همان حرکت رو به جلو^{۱۷} برای دستیابی یک جامعه به اهداف مورد نظر است که در عرصه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... نمودار می‌شود. این تعریف به برخی از تعاریف غربی‌ها مانند آنچه تودارو در تعریف توسعه آورده^{۱۸} و اندیشمندان اسلامی، مانند علامه طباطبائی^{۱۹} نزدیک است.

پیشرفت علمی

طبق فرمایشات آقا؛ علم، پیشرفت علمی و فراگیری، نیاز اول کشور ماست^{۲۰}. ما باید بتوانیم در زمینه‌ی علم، اولاً نگذاریم حرکت پرشتابی که امروز وجود دارد، مطلقاً کند بشود، بخصوص دولت باید به آن اهتمام بکند. عرض کردم این جزو دو اولویت اول برنامه‌های کشور است؛ یعنی به‌طور ویژه روی مسئله‌ی پیشرفت علم باید کار بشود. البته مسئول درجه‌ی یک برای پیشرفت علم، دو وزارت علوم و بهداشت‌درمان هستند؛ لکن وزارت‌های صنعتی، وزارت کشاورزی، وزارت‌های حتی خدماتی، اینها همه‌شان می‌توانند در این زمینه کمک بکنند و باید کمک بکنند^{۲۱}.

اعتقادمان این است که باید به تقویت ساخت درونی نظام اهمیت بدهیم؛ این اساس کار است. از درون، خودمان را باید تقویت کنیم. تقویت درونی با اندیشه‌ی کامل، با نگاه عاقلانه و خردمندانه چیزی است ممکن؛ چه به‌وسیله‌ی پیشرفت علمی، چه به‌وسیله‌ی ساخت و مدیریت درست اقتصادی؛ اینها کارهایی است که به نظر ما ممکن است^{۲۲}.

مؤلفه‌های معنویت‌گرایی در قرآن

از جمله مسائل بسیار مهم و حیاتی در موضوع «معنویت‌گرایی» مؤلفه‌های این است که این مؤلفه‌ها خود معیارهای سنجش و ارزیابی هر نوع معنویت‌گرایی صادق و کاذب و دینی و غیردینی خواهند بود تا انسان بیابد که کدام معنویت کارآمد، پویا، زندگی‌ساز،

^{۱۷} معین، ۱۳۸۲، ص ۹۳۲.

^{۱۸} تودارو، ۱۳۹۰، ص ۱۳۶.

^{۱۹} موسایی، ۱۳۸۲، ص ۴۶.

^{۲۰} بیانات در دیدار نخبگان جوان ۸۶/۶/۱۲

^{۲۱} بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت ۱۳۹۲/۶/۶

^{۲۲} بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۲/۶/۱۴

سعادت آفرین و کمال بخش است و کدام معنویت دروغین و تخدیرکننده و ویرانگر است زیرا در دنیای مدرن معنویت‌های گوناگونی عرضه شده است تا به نام معنویت مدرن برای انسان مدرن، معنویت سکولار و لیبرال برای انسان‌های عصر جدید خلاهای روحی و فقر معنوی و بحران‌های شخصیتی انسان معاصر را حل و فصل نمایند^{۲۳}.

۱- عقلگرایی و خرد ورزی: معنویت قرآنی بر عقلانیت استوار گشته تا بن مایه‌های معنویت را (عقل و خرد) تشکیل داده، زیرا خرد اگر پشتوانه معنویت نباشد در چالش‌های روزگار و تضاد واقعیات زندگی تضعیف شده و رو به نابودی می‌گذارد.

۲- اعتدال و توازن: معنویت نیاز روح انسان و روح، محتاج تکامل و توسعه وجودی است تا به درجات عالی کمال دست یابد. لکن هم نیاز روح باید همه جانبه تأمین گردد و هم روح باید در سیر تکاملی‌اش به صورت «متوازن و متعادل» پیش رود تا رشد هماهنگ و مناسب یابد. در تربیت اسلامی و پرورش قرآنی نیروهای بالقوه انسان، اصل بر «اعتدال» است تا افراط و تفریطی صورت نپذیرد و همه ابعاد و ساحت‌های معنوی انسان دیده شود نه اجتماعیات فدای معنویات و نه معنویات فدای اجتماعیات گردد.

معنویتی که در قرآن و مبانی اسلامی از آن سخن بمیان آمده است دارای خصوصیات زیادی است که برخی از آنها عبارتند از:

- جاودانه و ابدی «ما عندکم ینفد و ما عند الله باقی»؛

- فراجنسیتی و فراطبقاتی: «من عمل صالحاً من ذکر او أنثی و هو مؤمن فلنحییته حیاة طیبه»؛

- مبتنی بر ایمان و عمل صالح: یعنی ایمان اسلامی و معنویت قرآنی با عمل و فعالیت‌های ناب و خالص گره خورده است و همه عرصه‌های عملیاتی و ساحت‌های رفتاری را شامل می‌گردد از تحصیل علم و دانش، عقل و بینش، عبادت و راز و نیاز، تجارت و بازرگانی و تولید و ... را در برمی‌گیرد لذا معنویت گرایی، خلوت نشینی و رهبانیت پیشه‌گی نیست بلکه معنویت عمل‌گرایانه و عمل‌گرایی معناگروانه است؛

- تصعید یابنده و تعالی پذیرانه است. فرمود: «الیه یصعد الکلم الطیب و العمل الصالح یرفعه»؛

^{۲۳} الهامی نیا، ۱۳۹۰، ص ۷۵

- آرامش دهنده و سکونت بخش است: «ألا بذكر الله تطمئن القلوب» بنابراین، معنویتی که قرآن نشان می‌دهد و فرمان تحصیل آن را با معرفی عوامل و موانع آن صادر می‌کند معنویت سکون آور و رخوت‌زا نیست بلکه پویایی و رشد‌یابندگی از لوازم لاینفک آن است معنویتی است که «درد» می‌دهد، درد زندگی سالم و سازنده، درد اصلاح خود و جامعه، درد درون و برون، درد علم و عمل، درد عقلانیت دینی و ابزاری، درد تعالی و توسعه و... می‌بخشد.

این معنویت فرهنگ و تمدن ساز است و در فرایند تمدن‌سازی نقش محوری را ایفا می‌کند؛ معنویتی است که صداقت و خلوص را روح مسئولیت‌پذیری و وجدان‌کاری و نظم در امور قرار داده تا در جهت پیشرفت توأم با عدالت و تولید و توزیع ثروت عادلانه و از بین برنده شکاف طبقاتی گردد.

شاخصه‌های روحیه جهادی

(۱) **اخلاص:** یعنی خالص شدن فقط برای خدا، یعنی صبغه الهی شدن (رنگ الهی به خود گرفتن) و هوای نفس را می‌رانند. آنکه دارای تفکر جهادی است یقیناً تمام هم و غم خویش را «رضایت الهی» دانسته و به دنبال مطرح نمودن خویش و کسب مقام و شهرتند می‌باشد. فرد جهادگر هرچه به خدا نزدیک‌تر شده و جهاد خود را ناب و خالص برای خدا انجام دهد اکسیر جهاد او نیز ناب‌تر و کمیاب‌تر می‌شود و بالعکس.

(۲) **ایثار:** ایثار که در کلام رهبری معظم، توأم با روحیه جهادی آمده است به معنای از خودگذشتگی و فداکاری است. یعنی مقدم داشتن و دانستن دیگران و مطالبات و نیازهای آنان را برخواسته‌های خود رجحان دادن ولو آنکه نیاز خودمان بیشتر از سایرین باشد. اوج ایثار و کمال فداکاری لحظه‌ای است که آنچه خود بدان نیاز مبرم داریم دیگری را ارجح دانسته و در اوج رضایت، آن را تقدیم کرده و از ملامت و سرزنش اطرافیان نیز نهراسیم و از تصمیم خویش منصرف نگردیم.

(۳) **توکل:** از آنجایی که امر جهادی توأم با همت مضاعف و تلاش فوق‌العاده بوده و در حالت طبیعی انجام آن امکان‌پذیر نمی‌باشد لذا اتکال به قدرت لایزال الهی برای به ثمر رسیدن آن امری ضروری و انکارناپذیر است و نیز با توجه به آنکه سرچشمه «جهاد» و خلق این واژه آسمانی، منشعب از کلام وحی می‌باشد لذا در حرکت و روحیه جهادی دائماً

بایستی به مبدأ جهاد یعنی حضرت سبحان و جانشینان حضرتش (ائمهدی علیهم السلام) توجه عینی و عملی نمود تا جهاد به سرانجام مقصود و به غایت مطلوب نایل آید.

۴) خستگی ناپذیری: روحیه جهادی با حرکت طبیعی در تعارض است و نسبت این دو، نسبتی معکوس می باشد. یعنی هر قدر که انسان بخواهد امور دنیا و آخرتش را از مجاری عادی و با حرکتی طبیعی انجام دهد به نتیجه نخواهد رسید. لازمه روحیه جهادی حرکتی بی وقفه در هر شرایط مکانی و زمانی و امکاناتی است و این امر یعنی دارا بودن «روحیه خستگی ناپذیری» آنچنان که رزمندگان دفاع مقدس، سرلوحه شایسته و الگوی عملی آن بودند که در سخت ترین شرایط ممکن، گاه تا چند شبانه روز بدون استراحت به جهاد فی سبیل الله می پرداختند. در بحث ویژگی خستگی ناپذیری، بایستی اذعان داشت که هر چه تلاش فرد بیشتر شده و خود را به شرایط سخت عادت دهد و از راحتی و آسایش به ویژه استراحت های معمول در عرف جامعه صرف نظر نماید، خستگی ناپذیری او افزایش می یابد.

۵) استمرار: همان طور که اشاره ای گذرا شد، ملازم روحیه جهادی «استمرار در حرکت» است. آن ویژگی که حرکت جهادی را از ایستایی و توقف و سکون بازداشته و جریان جهادی را ابتدا در فرد جهادگر و سپس در محیط پیرامونی وی حفظ و تقویت می نماید. مستمر بودن مکمل ویژگی خستگی ناپذیری در روحیه جهادی است.

۶) عدم دلبستگی به دنیا: از اصلی ترین شاخصه های بارز جهادگر، ساده زیستی و عدم توجه و دلبستگی به تعلقات دنیوی است. روحیه جهادی با تجملات و اشرافی گری به صورت مستقیم در ستیز و معارزه و مبارزه است.

۷) وحدت در گفتار و رفتار: از ویژگی های روحیه جهادی، پرهیز از شعارهای پوچ و تبلیغاتی و عمل به وعده ها و اقوالی است که انسان مجاهد در شرایط گوناگون بیان نموده است. شاخصه فرهنگ و تفکر جهادی، وحدت در حرف و عمل و به تعبیری گفتار و رفتار است که اوج آن «عمل بیشتر و گفتار کمتر» می باشد یعنی جهادگر حقیقی هر قدر وعده ای و شعاری را سر دهد یقیناً در مقام عمل بیش از حد تصور و بسیار فراتر از آنچه در گفتار به آن اشاره نموده، رفتار می نماید.

از اصلی ترین و ضروری ترین مصادیق وحدت در گفتار و رفتار انسان جهادی، میزان پایبندی او به «اطاعت از ولایت» می باشد که تقید جهادگر به اطاعت از منویات ولی زمان

در عمل و کردار، زبان زد عام و خاص می باشد. اگر ولی امر، همگان به ویژه مسئولین را به حفظ وحدت و همدلی دعوت می نماید، این انسان جهادی است که منافع شخصی و حزبی و جناحی را نادیده گرفته و کلام ولی را همچون کلام وحی با گوش جان استماع و با رفتار معقولانه جامه عمل می پوشاند نه آن که در گفتار مدعی ولایت مداری باشد ولی در رفتار، آنچه را که خود از دین قرائت و اجتهاد نادرست می نماید عملی سازد.

عوامل پیشرفت و تعالی همه جانبه

عواملی که ما را در مسیر پیشرفت و تعالی همه جانبه قرار می دهد، عبارتند از:

هدف: هر شخصی در درجه اول اهمیت باید اهداف خود را مشخص نماید اهداف باید روشن و واضح و دست یافتنی باشند.

پشتکار: بدیهی است هر فعالیتی با مشکلاتی همراه است و آنچه برای دستیابی به هدف و حل مشکلات ضروری است داشتن اراده و عزم راسخ است .

آمادگی روبرویی با شکست: هر شکست می تواند به عنوان یک تجربه مطرح باشد و به هیچ وجه نباید مایه دلسردی و یا عقب نشینی گردد .

متکی به کشور خود بودن: ملت ایران در برابر متجاوزان با قدرت می ایستد این به خاطر جلوه ای از کرامت و عزت انسانی است و ملت زیر بار تحمیل نمی رود.

حل مشکلات به طور مداوم: هر ایرانی باید مراحل برخورد مشکلات را پیدا کند.

الف) شناسایی مشکل، ب) جستجو برای یافتن مشکلات، ج) پیدا نمودن راه حل های موجود، د) مورد آزمایش قرار دادن هر راه حل، ه) انتخاب بهترین راه حل، و) اجرای راه حل انتخابی

تمایل به مشورت با کارشناسان: هر سئوالی پیش آمد باید از اهل فن پرسید . کم دانستن و زیاد گفتن ،مانند نداشتن و زیاد خرج کردن است .

سلامت فکری و روحی: هر شخص برای موفقیت باید احساس سرحالی و نشاط نماید.

مسئولیت پذیری: هر شخص مسئول عواقب هر اقدامی است و این یک واقعیت است . متأسفانه این عادت در جامعه وجود دارد که افراد ، مسئولیت هر شکستی را به دیگران نسبت می دهند و این یک خطر جدی است.

اعتماد به نفس: کسی که در هر نماز تماس خود را با قدرت لایزار الهی احساس کند و ایمان به اینکه هرگز از آن نیروی عظیم جدا نخواهد شد اعتماد و سلامت نفس و توکل وصف ناپذیری خود به خود در او تلقین خواهد شد.

دیدگاه مثبت: چنانچه افراد جامعه بخصوص نسل جوان دچار دیدگاه منفی گردند دیگر مجالی برای نواندیشی و فعالیت باقی نخواهد ماند.

اطلاعات فنی و خدماتی: بدون آگاهی و تخصص فنی، در فعالیت مورد نظر و بدون داشتن اطلاعات جامع مسلماً هر فرد به استقبال شکست می رود.

شجاعت: باید با شجاعت و بدون تزلزل ادامه مسیر داد و از دشمنان هراسی به دل راه نداد.

دسترسی به منابع مالی: برای اجرای یک طرح موفق دسترسی به منابع مالی از اولین قدم‌ها محسوب می شود.

«هر کار بزرگ در آغاز محال به نظر می آید. دشوارترین همان قدم اول است»

راهبردهای نوع پیشرفت

به نظر می رسد، نشان دادن این مطلب که اسلام با توسعه در زمینه های علمی مخالف نیست، آن قدر واضح است که اساساً مطرح کردن آن جز اتلاف وقت نیست. کشوری که در شدیدترین تحریم های موجود قرار گرفته است و توانسته قله های پیشرفت در علوم را تجربه کند، محل های تردید را، دست کم در بعد پذیرش تمرکز بر پیشرفت و نوآوری در صنایع گوناگون، از بین برده است؛ از این رو، آنچه باید هدف دولت دینی برای پیشرفت باشد، مطلبی فراتر از اثبات عدم تنافی دین و پیشرفت باشد. از این رو، نسخه ضعیفی که برخی برای اسلام می پیچند و با قیافه ای روشنفکرانه توصیه می کنند که باید اسلام به فکر پیشرفت علمی جامعه باشد، اساساً جایی برای طرح ندارد. همواره جوامع اسلامی در طول زمان، هر وقت تعلق خاطر بیشتری نسبت به زمان داشتند، در علوم و فنون پیشرفت های بیشتری داشتند و برعکس، هر وقت استعمار و غرب جایگزین این تعلق خاطر شد، می بینیم جامعه دچار ضعف و رکود در عرصه عمل شده است.^{۳۴} آنچه مهم است دانسته شود، تأکید بر پیشرفت خاصی است که از یک سو، برخاسته از مبانی دین باشد و از سوی دیگر

^{۳۴} ولایتی، ۱۳۹۰، ص ۳۶.

بتواند، از دیگر پیشرفت‌ها، مانند پیشرفت مورد نظر مدرنیسم، برتر و در عین حال کارآمدتر باشد. معنای ویژگی و خصوصیت در این باره می‌تواند بار معنایی دقیقی را به وجود بیاورد که بر اساس آن بتوان به ترجمه جدیدی از پیشرفت دست یافت. دست کم این موضوع می‌تواند از تقلیدهای سبک برخی از کوتاه‌بینان جلوگیری کند. آنچه مورد نظر است، پیشرفتی منطبق بر مبانی دینی و ملی است، که مطمئناً می‌تواند به مراتب قوی‌تر و در عین حال، عاقلانه‌تر از چیزی باشد که در مدرنیته روی داده است. این پیشرفت باید دارای شاخصه‌های مشخصی باشد. علی‌رغم مجال بسیار کمی که در این باره وجود دارد، در قالب چهار راهبرد برای پیشرفت دولت دینی به شاخصه‌هایی اشاره می‌شود که برای اساس پیشرفت نظام، بسیار ضروری است و نبود آن می‌تواند نه تنها ما را به پیشرفت چندانی نرساند، بلکه ارکان قدرت، مبانی فکری و ایدئولوژیک نظام را متزلزل خواهد ساخت.^{۲۵} در تدوین این راهبردها، از راهبردهای ساده‌تر شروع و سپس به راهبردهای پیچیده‌تر دست می‌یابیم. پس از بیان هر راهبرد، نگاهی گذرا و اجمالی به دیدگاه مدرنیته می‌شود تا بر شاخصه‌های ذکر شده، دقت بیشتری مبذول گردد.

نتیجه‌گیری

امام علی (علیه السلام) فرمودند: مَنْ جَهَلَ مَوْضِعَ قَدَمِهِ زَلَّ.^{۲۶} کسی که نداند کجا گام می‌نهد، می‌لغزد. امروز جایگاه و اهمیت پیشرفت به گونه‌ای است که یکی از شاخصه‌های تفکیک و تشخیص کشورهای پیشرفته از عقب مانده به شمار می‌آید. یکی از ابعاد پیشرفت در کشورها شناخت ملت و روحیه همراهی و همدلی است، و با توجه به تأثیرگذاری حضور ملت در هر جامعه و نقش آنان در وضعیت و شکل‌گیری اقتصاد و سیاست آن، نقش معرفت و داشتن روحیه‌ی جهادی در ملت و در سطح مدیریت کشور اهمیت آن در هر جامعه به خوبی به دست می‌آید. ذکر این نکته لازم است که منظور از پیشرفت گسترش و افزایش نیست، بلکه گاه اصلاح و یا تغییر برای رشد و تعالی جامعه منطبق با اهداف و سیاست‌های پیشرفت در همین راستا انجام می‌پذیرد. از دیدگاه امام، معرفت، هویت و موجودیت یک جامعه را شکل می‌دهد و در تحولات اجتماعی نقش اساسی و زیربنایی دارد

^{۲۵} همان، ص ۸۶

^{۲۶} الحیاء، ج ۱، ص ۱۴۲

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارديبهشت و خرداد ۱۳۹۳

و اصلاح آن نخستین گام، در اصلاحات ابعاد دیگر جامعه باید دیده شود. «معرفت شناسی مبدأ همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های ملت است.» «راه اصلاح یک مملکتی (اصلاح) معرفت و ایجاد روحیه جهادی آن مملکت است، تا پایه گذار اصل پیشرفت در جامعه گردد. بر اساس دیدگاه امام هدف از پیشرفت: زدودن وابستگی، دستیابی به استقلال، خوشبختی، شرافت و انسانیت و اصلاح جامعه و ساختارهای آن در همه ابعاد است. به دلیل ارتباط توسعه اقتصادی و سیاسی با توسعه فرهنگی و اجتماعی و وابسته بودن هر یک به دیگری، امام برای پیشرفت کشور نسبت به آن دو اولویت قائل است، و هر پیشرفت واقعی را متأثر از توسعه فرهنگی و اجتماعی می‌بیند. امام ریشه سلطه غرب را در سلطه فرهنگی او دیده است امام در پیامی که به مناسبت بازگشایی مدارس و دانشگاه‌ها در سال ۱۳۵۸ صادر شد، چنین می‌گویند: «بزرگترین وابستگی ملت‌های مستضعف به ابر قدرت‌ها و مستکبرین، وابستگی فکری و درونی است که وابستگی‌های دیگر هم از آن سرچشمه می‌گیرد. تا استقلال فکری برای ملتی حاصل نشود، استقلال در ابعاد دیگر حاصل نخواهد شد. برای به دست آوردن استقلال فکری و بیرون رفتن از زندان وابستگی خود، مفاخر و مآثر ملی و فرهنگی خود را دریابید. بزرگترین فاجعه برای ملت ما این وابستگی فکری است که گمان می‌کنند همه چیز از غرب است و ما در همه ابعاد فقیر هستیم و باید از خارج وارد کنیم. بر اساس نظریه‌های توسعه^{۲۷}، هدف از پیشرفت و سیاست‌های تدوین شده در آن متفاوت است. امام هدف توسعه را در تولید امکانات فرهنگی، توسعه علم، رفاه و بهبود کیفیت زندگی محدود نمی‌کند، بلکه این همه را زمینه و ابزار هدف واقعی پیشرفت یعنی الهی شدن انسان، شکوفایی ابعاد معنوی و روحانی در انسان و تهذیب نفس و رسیدن به معرفت و داشتن روحیه اتحاد ملی و روحیه جهادی می‌داند^{۲۸}. از این رو می‌توان از دیدگاه امام انسان را محور پیشرفت دانست و هدف نهایی پیشرفت را در ارتقای معنوی و تهذیب انسان خلاصه کرد.

بنابراین نیاز جامعه امروز به الگوی ایجاد روحیه جهادی به معنای دقیق کلمه است. که صد البته چنین الگوهایی در جامعه‌ی ما بسیارند و هزاران نفر از آن عزیزان را در جبهه‌های حق علیه باطل دیده ایم. اما امروز لازم داریم تا با معرفی بیشتر و ایجاد شناخت در

^{۲۷} ژاکس، ۱۳۷۳، ص ۸۶.

^{۲۸} از کیا، ۱۳۷۸، ص ۲۸.

نسل جوان جایگاه روشن جهادگران را به آنان بشناسانیم تا با معرفتی که در نسل جوان ایجاد شده بتوانیم پل ارتباطی قوی بین اعتقادات و عمل ایجاد کنیم و راه پیشرفت در زمینه‌های مختلف را بدون نیاز به همراهی کشورهای دیگر به نتیجه مطلوب دست یابیم. این مهم دور از ذهن نیست، اما رسیدن به نقطه تعالی و کمال آن همراهی مسئولان مختلف در سطح کشور را می‌طلبد که در ادامه در پیشنهادات به ذکر مورد پرداخته می‌شود.

پیشنهادهای

رهبر معظم انقلاب با ارائه الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی و ترسیم اضلاع آن، جامعه را در رسیدن به عدالت، پیشرفت، معنویت و توسعه راهنمایی فرمودند که باید با تدبیر و دقت در فرمایشات معظم له، در مسیر تحقق الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی گام برداریم. اگر خواهان توسعه و پیشرفت هستیم و اگر به دنبال عدالت و معنویت هستیم باید فکر کردن را در خودمان تقویت نماییم.

در درک، شناخت و معرفت به ذخایر معنوی و انسانی دین مبین اسلام باید از شناخت های سطحی عبور کرد و به عمق رسید لذا افزایش مطالعات در زمینه شناخت هر چه بهتر این ذخایر اسلام، برای مردم بخصوص فرهیختگان و نخبگان جامعه لازم و ضروری است. امروز زنان، مردان، جوانان و آحاد مختلف جامعه ما نیازمند یک الگو و مدل برای شناخت مسیر و پیشرفت و توسعه هستند و باید اذعان نمود که شخصیت و سیره گوهر بار ائمه اطهار (ع) بهترین و بالاترین الگو برای جامعه هستند و باید به آنها تمسک بجوییم و راه خود را بیابیم.

بایستی بسترهای ایجاد فرهنگ معنویت گرا در مجموعه های مدیریتی فراهم شود؛ بسترهایی همچون عدالت سازمانی، تحول ساختاری، پویایی سازمانی، اصلاح رویه ها و تصمیمات، ارتباط مستمر و سازنده بین سطوح مدیریتی و... می تواند ترویج فرهنگ معنویت در محیط های سازمانی را دنبال داشته باشد.

گام بعدی این بستر باید در سطح جامعه فراگیر گردد، رسانه ها در انتشار یک فرهنگ در جامعه نقش بسیار پررنگ و اثرگذاری را دنبال می کنند. رسیدن از شعار به عمل، الگوسازی در سطح جامعه

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدبشت و خرداو ۱۳۹۳

منابع و مأخذ:

- ازکیا، مصطفی، ۱۳۷۸، جامعه‌شناسی توسعه، تهران، انتشارات نشر کلمه.
- الهامی‌نیا، علی‌اصغر (۱۳۹۰) معنویت اسلامی، نشر زمزم هدایت، وابسته به پژوهشکده تحقیقات اسلامی سپاه قم
- بیانات رهبر معظم انقلاب
- جوان، جعفر، ۱۳۷۹، فصلنامه جمعیت، جمعیت و توسعه، انتشارات سازمان ثبت و احوال کشور، شماره ۳۱-۳۲.
- حکیمی، محمدرضا، ۱۳۷۳، الحیاء، ج ۱، انتشارات الحیاء.
- روشه، گی، ۱۳۷۳، تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، تهران، نشر نی
- ژاکس، ولفگانگ. ۱۳۷۳. نگاهی نو به مفاهیم توسعه، ترجمه فرید فرهی و وحید بزرگی، انتشارات سمت.
- فتحعلی‌خانی، محمد، ۱۳۷۹، آموزش‌های بنیادین علم اخلاق، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی.
- قرآن مجید.
- کاوه، محمد، ۱۳۹۱، آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی (جلد اول)، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- مایکل، تودارو، ۱۳۸۲، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجامی، انتشارات موحد.
- معین، محمد، ۱۳۸۲، فرهنگ فارسی، انتشارات فرهنگ.
- موسایی، میثم، ۱۳۹۰، دین و فرهنگ توسعه، جامعه‌شناسان.
- میر معزی، سید حسین، ۱۳۷۸، نظام اقتصادی اسلام (اهداف و انگیزه‌ها)، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- نشریه معرفت سیاسی، شماره ۲، شماره ۲ (پیاپی ۸)، پاییز و زمستان
- واسطی، زبیدی، حنفی، محب‌الدین، سید محمد مرتضی حسینی؛ تاج العروس، ۱۴۱۴ هـ ق، من جواهر القاموس؛ ج: ۱۹، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت لبنان.
- ولایتی، علی اکبر ۱۳۹۰، فرهنگ و تمدن اسلامی، انتشارات امیرکبیر.

www.bashgah.net

www.rasekhoon.net